

УДК 371.000

Хлібкевич С. Б.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

У статті проаналізовано особливості нормативно-правового забезпечення формування дослідницької компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Доведено, що дослідницька компетентність учителя фізичної культури є інтегрованою структурою, що визначається динамічним поєднанням загальних та спеціальних компетентностей, які визначають ефективність дослідницької діяльності фахівця. Запропоновано класифікацію навчальних дисциплін підготовки фахівця на три групи, які структуруються залежно від рівня спрямованості на формування дослідницької компетентності: дисципліни першого рівня дослідницької активності (1 ДА-рівень), дисципліни другого рівня дослідницької активності (2 ДА-рівень), дисципліни третього рівня дослідницької активності (3 ДА-рівень). Встановлено, що формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в системі вищої освіти включає три етапи: початковий (мотиваційно-аналітичний), базовий професійний (організаційно-діяльнісний) і професійно-адаптивний. На кожному з етапів визначено провідні дисципліни та розподіл навчального матеріалу за групами дослідницької активності.

***Ключові слова:** професійна підготовка, вчитель фізичної культури, дослідницька діяльність, дослідницька компетентність, компетентнісний підхід, загальна компетентність, спеціальні (предметні) компетентності.*

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Визначальним складником системи сучасної освіти є збереження та зміцнення здоров'я і підвищення рівня фізичної підготовленості всіх верств населення України. Провідна роль у реалізації цього завдання відведена майбутнім учителям фізичної культури, від ефективності діяльності яких залежить гармонійний розвиток підростаючого покоління, єдність фізичних, психічних, духовних і соціальних потреб особистості. Якість підготовки учителя фізичної культури з точки зору компетентнісного підходу трактується у сучасних дослідженнях як рівень розвитку професійних умінь і сформованості психологічної готовності до професійної діяльності. Виходячи з цього, цілісна професійна компетентність учителя фізичної культури дає йому можливість ефективно вирішувати коло професійних завдань, а дослідницька компетентність є її складовою частиною. Саме тому формування дослідницької компетентності майбутнього учителя фізичної культури передбачає перехід від навчальної діяльності до науково-дослідної і далі до професійно-практичної в контексті ефективного вирішення завдань здоров'язбереження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя стали предметом дослідження М. Архіпової, О. Бикової, О. Біди, М. Золочевської, А. Кузьмінського, Г. Лохонової, О. Смірної, В. Сотник; П. Хоменката ін. Але проблема формування дослідницької компетентності майбутніх учителів фізичної культури та нормативно-правове забезпечення цього процесу не стали предметом спеціального науково-педагогічного дослідження. Дослідження виконано в межах наукової теми кафедри медико-біологічних дисциплін і фізичного виховання Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка «Теоретичні і методичні аспекти природничонаукової підготовки майбутнього фахівця фізичної культури в умовах модернізації системи вищої освіти» (реєстраційний номер 0117U003237).

Мета дослідження – проаналізувати на засадах компетентнісного підходу особливості нормативно-правового забезпечення формування дослідницької компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Завдання роботи

1. Вивчити дефініцію поняття «дослідницька компетентність» та дослідити регламентувальні документи педагогічного університету з питань організації підготовки учителів фізичної культури.

2. Обґрунтувати програмні результати навчання за рівнем сформованості інтегральної, загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей.

3. Розробити класифікацію навчальних дисциплін підготовки вчителя фізичної культури за рівнем спрямованості на формування їх дослідницької компетентності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під дослідницькою компетентністю розуміють інтегративну характеристику особистості, яка передбачає володіння методологічними знаннями, технологією дослідницької діяльності, а також визнання їх цінності і готовність до їх використання у професійній діяльності [3, с. 48].

У процесі бібліографічного, пошукового, системного аналізу сукупності джерел дослідження виявлено, що регламентувальними документами педагогічного університету з питань організації підготовки учителів фізичної культури є : а) нормативно-правові акти у сфері вищої освіти та фізичної культури й спорту; б) освітньо-професійні програми і навчальні плани підготовки фахівців спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура і спорт); в) навчальні програми підготовки бакалаврів та магістрів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура і спорт), які передбачають поглиблену фундаментальну, гуманітарну, соціально-економічну, фахову, природничонаукову та практичну підготовку [2].

Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра і магістра за спеціальністю 014 Середня освіта (фізична культура) визначає вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за цією програмою, перелік навчальних дисциплін і логічну послідовність їхнього вивчення, кількість кредитів ЄКТС, необхідних для виконання цієї програми, а також очікувані результати навчання (компетентності), якими повинен оволодіти здобувач відповідного ступеня вищої освіти [1].

Програмні результати навчання оцінюються за рівнем сформованості інтегральної, загальних та спеціальних (фахових, предметних) компетентностей.

Інтегральні компетентності майбутнього вчителя фізичної культури включають: *знання* (знає та вміє застосовувати на практиці основні положення фізіології, біомеханіки, морфології, психології, біохімії для розвитку фізичних (рухових) якостей, формування рухових умінь і навичок людей різних вікових груп, володіє засобами інтегрального гармонійного (розумового, духовного і фізичного) розвитку людини); *вміння* (володіє педагогічними, медико-біологічними, інформаційними технологіями для формування здорового способу життя, розвитку рухових умінь і навичок, розвитку фізичних (рухових) якостей у представників різних груп населення і вміє самостійно розробляти методики і технології для інтегрального гармонійного розвитку людини); *комунікації* (володіє прийомами спілкування і вміє використовувати їх при роботі з колективом займаються і кожним індивідумом; володіє прийомами формування через засоби масової інформації, інформаційні та рекламні агентства громадської думки про фізичну культуру як частини загальної культури і фактори забезпечення здоров'я); *автономність і відповідальність* (здатний вчитися упродовж життя і вдосконалювати з високим рівнем автономності набути під час навчання кваліфікацію) [1].

Дослідницька компетентність учителя фізичної культури є інтегрованою структурою, що визначається динамічним поєднанням загальних та спеціальних компетентностей, які визначають ефективність дослідницької діяльності фахівця. Загальна компетентність майбутнього учителя фізичної культури в контексті дослідницької діяльності розуміється як здатність до аналізу й синтезу, загальні знання, здатність до самостійного навчання, співпраці та комунікації, цілеспрямованість, лідерські риси, організованість і здатність до планування. Спеціальні (предметні) компетентності майбутнього учителя фізичної культури в контексті завдань дослідницької діяльності трактуємо як здатність фахівця виконувати професійні функції згідно із спеціальними вимогами, які визначаються з урахуванням потреби практики професійної діяльності і доводяться до тих, хто орієнтує на ці вимоги зміст освіти [1].

Відповідно до проведеного аналізу освітніх програм підготовки учителя фізичної культури бакалаврського та магістерського рівнів спеціальності 014 Середня освіта (Фізична культура) ми пропонуємо класифікацію всіх навчальних дисциплін підготовки фахівця на три групи, які структуруються залежно від рівня спрямованості на формування дослідницької компетентності. За критерій відбору ми брали: – кількість навчальних тем, які безпосередньо спрямовані на формування дослідницьких умінь і навичок; – відсоток годин самостійної та індивідуальної роботи, яка потребує прояву та розвитку дослідницьких умінь і навичок; наявність у програмах навчальних дисциплін творчих завдань, що потребують прояву студентом навичок дослідника, – рівень зв'язку матеріалу з практикою діяльності вчителя.

Дисципліни першого рівня дослідницької активності (1 ДА-рівень) – весь зміст спрямований на формування дослідницьких умінь, метою їх вивчення є підготовка майбутнього вчителя до науково-дослідної діяльності з перспективою подальшого навчання у аспірантурі. До таких дисциплін віднесено «Анатомія з основами спортивної морфології», «Фізіологія людини», «Основи наукових досліджень у фізичній культурі», «Технологія тестування рухових здібностей», «Теорія і методика фізичного виховання», «Фізіологічні основи фізичного виховання», «Спортивна метрологія», «Організація наукових досліджень», «Функціональна діагностика та контроль у сфері фізичного виховання та спорту», «Інноваційні технології у фізичній культурі та спорті».

Дисципліни другого рівня дослідницької активності (2 ДА-рівень) – мають високий відсоток (більше 25% годин) навчальних тем лекцій, лабораторних чи/та практичних робіт, індивідуальної та самостійної роботи, які орієнтовані на вдосконалення навичок дослідницької діяльності студента. Ці

дисципліни носять інтегрований характер, дослідницька діяльність розглядається у контексті загальнонаукового, медико-біологічного та професійно-практичного. Це найбільша група навчальних дисциплін. Прикладом є такі: «Основи медичних знань», «Психологія», «Педагогіка», «Інформаційні технології у професійній діяльності», «Організація і методика масової фізичної культури», «Спортивно-педагогічне вдосконалення» та інші.

Дисципліни третього рівня дослідницької активності (3 ДА-рівень) – з об’єктивних (специфіка і зміст предмету дослідження) чи суб’єктивних (індивідуальні підходи розробників програми) причин не розкривають питання дослідницької діяльності учителя фізичної культури, завдання самостійної та індивідуальної роботи носять вузько теоретичний характер, зміст дисципліни має низький рівень професійної орієнтації. Прикладом таких дисциплін є «Історія України», «Іноземна мова», «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Організація туристично-краєзнавчої роботи», «Олімпійський і професійний спорт», «Управління у сфері фізичної культури», «Ритміка і хореографія», «Основи педагогічної майстерності».

Процес формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя фізичної культури в системі вищої освіти проходить поетапно і включав три етапи: початковий (мотиваційно-аналітичний), базовий професійний (організаційно-діяльнісний) і професійно-адаптивний. На кожному з указаних етапів діяльність викладача і студентів визначалася метою, змістом діяльності, умовами успішності й очікуваним результатом. На кожному з етапів було відібрано базові навчальні дисципліни, визначено хронологію їх вивчення відповідно до завдань дослідницької діяльності, розроблено координаційно-інтеграційну сітку формування дослідницької компетентності майбутнього учителя фізичної культури.

На початковому (мотиваційно-аналітичному) етапі формування дослідницької компетентності (перший(бакалаврський рівень підготовки вчителя фізичної культури (1-4 семестри)) до дисципліни першого рівня дослідницької активності віднесено 4 дисципліни, що охоплюють 16 кредитів ЄКТС, що становить 480 годин навчального часу. «Анатомія з основами спортивної морфології» та «Фізіологія людини» належать до нормативних дисциплін циклу професійної підготовки, «Основи наукових досліджень у фізичній культурі» та «Технологія тестування рухових здібностей» – до вибірковок.

Переважає більшість дисциплін (12) віднесено до 2-ДА-рівня, вони охоплюють 1860 годин навчального часу, що становить 62 кредит ЄКТС. «Основи медичних знань» класифікується як нормативна дисципліна загального циклу, всі інші – нормативні дисципліни циклу професійної підготовки.

На початковому (мотиваційно-аналітичному) етапі формування дослідницької компетентності третій рівень дослідницької активності виявлено у 7 дисциплін, які охоплюють 30 кредитів ЄКТС і відповідно 900 годин навчального плану. До нормативних дисциплін загальної підготовки віднесено «Історію України», «Іноземну мову», «Українську мову (за професійним спрямуванням)», до нормативних професійної підготовки – «Історію фізичної культури», до вибірковок – «Педагогіку фізкультурно-спортивної діяльності», «Фізіологію рухової активності», «Загальну теорію спорту для всіх».

На базовому професійному (організаційно-діяльнісному) етапі формування дослідницької компетентності (перший(бакалаврський рівень підготовки вчителя фізичної культури (5-8 семестри)) до дисциплін першого рівня дослідницької активності віднесено 3 дисципліни, що охоплюють 20 кредитів ЄКТС, що становить 600 годин навчального часу; всі дисципліни належать до нормативних дисциплін циклу професійної підготовки.

До 2-ДА-рівня дослідницької активності на базовому професійному етапі віднесено 6 дисциплін нормативного професійного циклу, вони охоплюють 750 годин навчального часу, що становить 25 кредитів ЄКТС. Дисципліни цієї групи, особливо такі як «Вікова фізіологія і валеологія», «Біомеханіка» мають високий дослідницький потенціал і за умови структурування змісту та раціонального планування міжпредметних зв’язків можуть стати потужним засобом формування дослідницької компетентності.

На базовому професійному етапі формування дослідницької компетентності третій рівень дослідницької активності виявлено у 5 дисциплін, які охоплюють 21 кредит ЄКТС і відповідно 630 годин навчального плану. Всі дисципліни цієї групи належать до нормативних.

На професійно-адаптивному етапі формування дослідницької компетентності (другий (магістерський рівень підготовки вчителя фізичної культури) до дисциплін першого рівня дослідницької активності віднесено 3 дисципліни, що охоплюють 11 кредитів ЄКТС, що становить 330 годин навчального часу. Переважає більшість дисциплін (12) віднесено до 2ДА-рівня, вони охоплюють 1230 годин навчального часу, що становить 41 кредит ЄКТС. Ця група є найбільшою, тому вдала побудова інтеграційно-координаційної сітки сприятиме посиленню дослідницької спрямованості професійної підготовки магістра. Третій рівень дослідницької активності виявлено у 7 дисциплін, які охоплюють 24 кредити ЄКТС і відповідно 720 годин навчального плану. Посилення дослідницького потенціалу цих дисциплін можливо за рахунок підвищення їх професійної спрямованості та включення у систему міждисциплінарної та трансдисциплінарної інтеграції.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, дослідницька компетентність учителя фізичної культури є інтегрованою структурою, що визначається динамічним

поєднанням загальних та спеціальних компетентностей. Формування цієї компетентності відбувається в процесі вивчення навчальних дисциплін, класифікованих за трьома групами, які структуруються залежно від рівня спрямованості на формування дослідницької компетентності. Пропонований розподіл навчальних дисциплін за рівнями дослідницької активності є досить умовним, відношення дисципліни до певної групи визначає її «корисність» лише з позиції дослідницької компетентності. Розроблена класифікація з позиції завдань дослідження дозволяє вибудувати кординаційно-інтеграційну сітку навчальних дисциплін спрямовану на формування дослідницької компетентності як інтегрованого, мета-дисциплінарного феномену. Саме це стане першочерговою перспективою дослідження процесу формування дослідницької компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Використані джерела

1. Освітня програма підготовки бакалаврів за спеціальністю 014 Середня освіта (фізична культура) / В. В. Бондаренко, П. В. Хоменко, О. А. Свєртнев. – Полтава, 2017. – 74 с.
2. Хоменко П. В. Теоретичні і методичні основи природничонаукової підготовки майбутніх фахівців фізичної культури у вищому педагогічному навчальному закладі [Текст] : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Хоменко Павло Віталійович ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. – Київ, 2014. – 487 с.
3. Пашкина М. Б. Формирование исследовательской компетентности у будущих учителей математики в процессе учебно-познавательной деятельности в педагогическом вузе / Пашкина Мария Борисовна, Багачук Анна Владимировна // Сибирский педагогический журнал. – 2011. – № 7. – С. 47-55.

Khlibkevich S.

NORMATIVE-LEGAL PROVISION OF FORMATION OF RESEARCH COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF PHYSICAL CULTURE

In a process of bibliographic, search, system of analysis of a set of research sources identified, that the regulations of documents pedagogical University training teachers of physical culture is: a) normative-legal acts in the sphere of higher education and physical culture and sports: b) the educationally-professional programs and scientific plans of preparation specialists in a specialisation 014 Secondary education (Physical culture and sports): c) scientific programs of preparation Bachelors and Master's degrees in a specialisation 014 Secondary education (Physical culture and sports), which is foresee a deep fundamental, humanitarian, socio-economical, professional, natural-scientific and practical preparation.

The general competence of future teacher of physical culture in the context of research activity understood as a capacity for an analysis and synthesis, general knowledge, capacity for independent studies, collaboration and communication, purposefulness, leader lines, good organization and ability for a planning. Special (subject) of a competence of future teacher of physical culture in the context of tasks of research activity interpret how to execute ability of professional specialist which is functions in obedience to the special requirements, which is determined counting necessity of practice in a professional activity and reduce to those, who orients maintenance of education on these requirements.

In accordance with the conducted analysis of the educational programs of preparation teacher of physical culture of Bachelor and Master's degrees levels of speciality 014 Secondary education (Physical culture and sports) we are offer classification of all educational disciplines of preparation specialist in a three groups, which is structure depending on the level of orientation on forming of research competence. Disciplines of the first level of research activity – all maintenance is directed on a forming of research abilities, the purpose of their studies is preparation of future teacher for research activity with the perspective of subsequent studies in a post-graduate course. Disciplines of the second level of research activity – have a high percent (more than 25% hours) of educational themes of lectures, laboratory or/and practical works, individual and independent work which are oriented on a perfection of skills of research activity of student. These disciplines carry a computer-integrated character, research activity is examined in a context scientific, medical-biology and to professionally practical. Disciplines of the third level of research activity – from objective (specific and maintenance of the article of research) or subjective (individual approaches of program developers) reasons does not expose the question of research activity of teacher of physical culture, the tasks of independent and individual work are carry narrow theoretical character, the maintenance of discipline has a low level of professional orientation.

Key words: *a research competence, competence approach, general competence, a special (subject) of competence professional preparation, teacher of physical culture.*

Стаття надійшла до редакції 13.09.2018 р.